

*Cəfərova Vəfa Piri qızı, doktorant,
İqtisadi İslahatlar Elmi Tədqiqat İnstitutunun
aparıcı elmi işçisi,
E-mail: faithfulness_88@mail.ru
© Cəfərova V.P., 2021*

UOT: 334.7

BEYNƏLXALQ TƏCRÜBƏ ƏSASINDA KLASTERLƏŞMƏNİN MODELƏRİ

X Ü L A S Ə

Tədqiqatın məqsədi - klasterlər üzrə dünyanın ən qabaqcıl təcrübələrini, uğurlu klaster modellərini araşdırmaq, klaster strategiyalarını seçmək və bu təcrübələrdən istifadə edərək klasterlərin iqtisadiyyat amillərini müəyyənləşdirməkdir. Dünya təcrübəsində klasterlərin formalaşması xüsusiyyətləri müəyyən edilir.

Tədqiqatın metodologiyası - sistemli analiz və kompleks yanaşma, müqayisəli təhlil, beynəlxalq təcrübənin sistemləşdirilməsi və qiymətləndirilməsi metodlarından istifadə edilmişdir.

Tədqiqatın tətbiqi əhəmiyyəti - tədqiqatda alınmış nəticələrdən klasterlərin yaradılması, inkişafı və idarə edilməsi mexanizimlərinin təkmilləşdirilməsində istifadə edilə bilər.

Tədqiqatın nəticələri-klasterlərin inkişafı üzrə beynəlxalq təcrübəni qiymətləndirərək, təklif və tövsiyələrin hazırlanmasından ibarətdir.

Tədqiqatın orijinallığı və elmi yeniliyi – klasterlərin yaradılmasının, onların iqtisadiyyata təsirinin beynəlxalq təcrübə əsasında qiymətləndirərək, klaster modellərini, klasterlərin inkişafına təsir edən amilləri müəyyənləşdirməkdən ibarətdir.

Açar sözlər: klaster, inkişaf etmiş ölkələr, model, sənaye, iqtisadiyyat, rəqabətqabiliyyətlik

G İ R İ Ş

Qlobal rəqabətin müasir şəraitində beynəlxalq istehsalın təşkili zamanı klaster yanaşması daha səmərəli olur. Klaster yanaşması bütövlükdə sahə, region və ölkə iqtisadiyyatının rəqabətqabiliyyətliliyini artırmağa imkan verən yeni bir texnologiyadır. Klasterdə öz aralarında coğrafi prinsip üzrə qarşılıqlı fəaliyyət göstərən və müəyyən sahədə öz fəaliyyətini təşkil edən təşkilatlar və şirkətlər inteqrasiya olunurlar.[4 səh 37] Klasterlər ayrı-ayrı regionların iqtisadiyyatlarının rəqabət qabiliyyətinin artırılması üçün formalaşmışdır. Müasir innovativ klasterlər ilk olaraq yaradılmış klasterlərdən onunla fərqlənirlər ki, onlar sənaye klasterlərinə nisbətən daha çox texnologiya və məhsulların ixracına istiqamətlənirlər. Klasterlər daha çox istehsal texnologiyalarında yeni bir sıçrayış etmək, yeni bazarlar və yeni məhsullar yaratmaq məqsədi ilə yaradılır. Son otuz ildə inkişaf etmiş ölkələrdə klaster siyasətinin inkişafı böyük TMK-ların qlobal bazarlarda məhdud rəqabət potensialı ilə əlaqədardır.

Müasir dünya iqtisadiyyatında sahə klasterlərindən beynəlxalq bazarlara keçid meyli aydınlaşmışdır ki, bu da transsərhəd layihələrin reallaşdırılmasına da tam şəkildə aiddir. Belə

klasterlərin tərkibinə həmçinin bu və ya digər klaster təşəbbüslərinin dəstəklənməsində maraqlı olan beynəlxalq fondlar və təşkilatlar daxildir. Beynəlxalq klasterə inteqrasiyanın üstünlükləri arasında ixrac həcmələrinin artması, şaxələndirilmə ilə yanaşı birbaşa xarici investisiyaların artımı da var. Beynəlxalq klasterə inteqrasiyadan əldə olunan fayda-ixracın həcmi və onun diversifikasiyasının artmasından, həmçinin investisiya axınının artmasından ibarətdir. Klasterlərin rəqabət qabiliyyətinin artırılmasına dair tələblər onların beynəlxalq əlaqələrinin inkişafına əlaqəli klasterlərin fəal kooperasiyasına, əlverişli əməkdaşlıq proqramlarının yaradılmasına və reallaşdırılmasına imkan yaradır. Məsələn, Almaniya, Fransa və İsveçrə ərazisində fəaliyyət göstərən "Biotexnologiya Vadisi" klasteri "InVivo" (Montreal, Kanada) klasteri ilə əməkdaşlığı fəal şəkildə inkişaf etdirir.[3 səh 24] Bu əməkdaşlığın məqsədi təkcə texnologiya və məlumat mübadiləsi deyil, həm də əhəmiyyətli Şimali Amerikada və AB-də satış bazarlarını vəd edən klasterə daxil olan şirkətlərin axtarışıdır. Klaster siyasətinin həyata keçirilməsində uğursuzluqların uğurla həyata keçirilmiş layihələrin sayından üstün olduğunu qeyd etmək olar. Hazırda dünyada 3 mindən 5 minə qədər müxtəlif profilli klasterlər var.

Tədqiqatın əsas məzmunu

Bir çox ölkələr tərəfindən dövlət klaster proqramları işlənib hazırlanmışdır və onlar beynəlxalq səviyyəli klasterlərin yaradılmasının maliyyələşdirilməsi istiqamətində işləri davam etdirirlər. Xüsusilə, AB-də bütün üzv dövlətlər tərəfindən Lissabon Strategiyasına uyğun olaraq bilik iqtisadiyyatının inkişafı, rəqabət qabiliyyətinin artırılması və dünya iqtisadiyyatında lider mövqelər tutulması üçün proqramlar hazırlanır. Belə ki, ABŞ iqtisadiyyatının milli rəqabət qabiliyyətliliyi 318 klasterlə (onlar 24 klaster qrupuna daxildir), Danimarkada 29 böyük klasterlə, İtaliyada isə 200 klasterlə ölçülür.[5 səh194] İnkişaf etmiş ölkələrin təsərrüfat təcrübəsi klasterlərin bir neçə əsas növünü fərqləndirilir:

- regional klasterlər- tədqiqat müəssisələrinin bazasında yaradılan;
- şaquli istehsal klasterləri - satış və istehsal proseslərini əhatə edən iri şirkətlər və ya əsas müəssisələr şəbəkəsi yaxınlığında yaradılan;
- sənaye klasterləri.

Regional klasterlərin yaradılması və formalaşdırılmasının xarici təcrübəsinin təhlili göstərir ki, iki əsas model çərçivəsində klaster siyasəti - liberal və dirijistik siyasəti həyata keçirilir [8 səh 123]

Liberal klaster strategiyası ənənəvi olaraq liberal iqtisadi siyasət yürüdən ölkələr (ABŞ, Böyük Britaniya, Avstraliya, Kanada) üçün səciyyəvidir. Əsas prinsip ondan ibarətdir ki, klaster bazar subyektidir, dövlətin rolu kifayət qədər minimaldır və yalnız onun təbii inkişafı üçün maneələrin aradan qaldırılmasına köməklik edir.

2) Dirijistik klaster siyasəti ölkənin iqtisadi həyatına (Fransa, Koreya, Sinqapur, Yaponiya, İsveç, Finlandiya, Sloveniya) fəal şəkildə cəlb edilmiş hakimiyyət orqanları tərəfindən həyata keçirilir. Belə ölkələrdə dövlət klasterlərin formalaşması prosesində daha fəal rol oynayır. Bu siyasət prioritet istiqamətlərin seçilməsindən, regional klasterlərin inkişafı üzrə proqramların maliyyələşdirilməsindən, onların uğurlu inkişafının əsas amillərinin hədəflənməsində tədbirlər kompleksini əhatə edir. Beləliklə, dirijistik istiqamətinin nümayəndələri klasterin yaradılması üçün regionu müstəqil seçirlər, prioritet klasterlər üçün məqsədyönlü infrastruktur yaradırlar, həmçinin onun maliyyələşdirilməsinin həcmi müəyyən edirlər. Buna görə də dirijistik klaster siyasətinin klassik liberal modelindən üç fərqi ayırmaq olar.

[3 səh 23].

1) Prioritetlərin seçilməsi. Birinci modelin (dirijistik) nümayəndələri dövlət səviyyəsində sahə və regional prioritetləri inkişaf etdirə biləcək klasterləri yaradırlar. Liberal klaster siyasətində isə əvvəlcə bazar tərəfindən formalaşdırılan klasterlər yaradılır.

2) İnfrastrukturun inkişafı. Dirijistik prioritet klasterlər üçün məqsədyönlü infrastruktur yaradırlar: universitetlər, elmi-tədqiqat institutları, aeroportlar, yollar. Liberal klaster siyasəti olan ölkələrdə əksinə, hökumət klasterlər üçün infrastrukturun yaradılmasında çox nadir hallarda iştirak edir.

3) Klasterin yaradıldığı bölgənin seçimi. Dirijistlər bir klaster yaratmaq üçün regionu müstəqil seçirlər, həmçinin maliyyələşmənin həcmi müəyyənləşdirirlər. Liberallar isə yaradılan klaster ilə regional hakimiyyət orqanları üçün stimül yaradırlar.

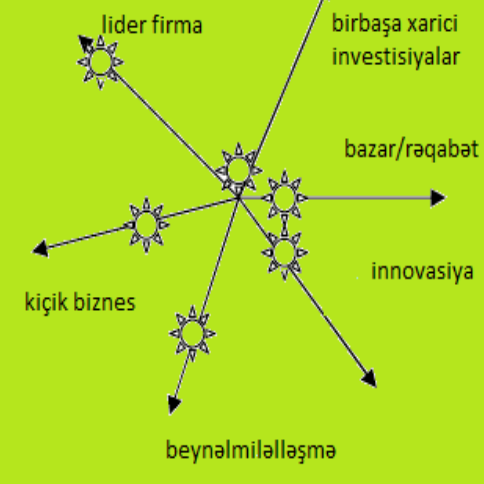
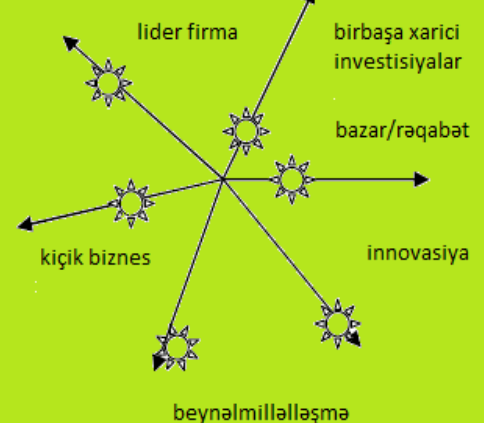
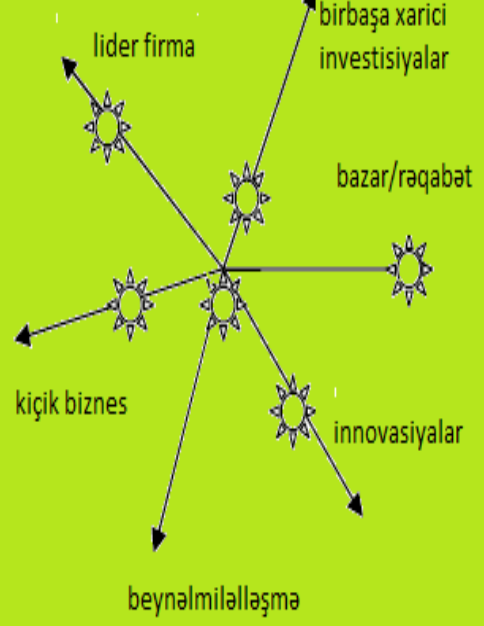
Klasterləşmə üzrə beynəlxalq təcrübə göstərir ki, ən çox klasterləşdirilmiş ölkələr Şimali Amerika və Avropa İttifaqı ölkələri, Hindistan və Yaponiyadır. Həmçinin, beynəlxalq təcrübə göstərir ki, digər ölkələrdə də son iki-üç onilliklər ərzində klasterlərin yaradılması prosesi fəal şəkildə getmişdir. Məsələn, ABŞ-da klasterlər çərçivəsində müəssisələrin yaradan çoxu fəaliyyət göstərir, bu müəssisələrdə istehsal olunan ÜDM-in xüsusi çəkisi isə artıq 60%-dən çoxdur. Aİ-də, təxminən, 2 min klaster var ki, burada da əmək resurslarının 40%-i məşğuldur. [13 səh 22]

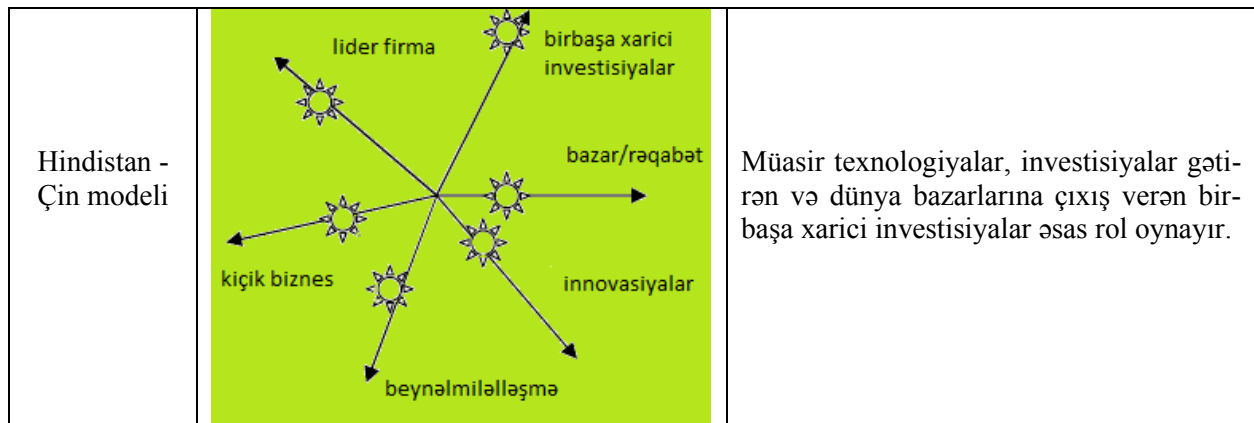
Klaster Təşkilatlarının institusional xüsusiyyətləri əsasında dünyanın 77 fərqli ölkəsində postindustrial iqtisadiyyat şəraitində klasterlərin yaradılmasının baza modelləri işlənib hazırlanmışdır [2, səh 121]: İtalyan modeli, Yapon modeli, Finlandiya modeli, Şimali Amerika modeli, Hind-Çin modeli. Sadalanan modellərin hər biri klasterin altı əsas xüsusiyyətinin müəyyən birləşməsidir: bazar əlaqələrinin və rəqabətin dərəcəsi, lider şirkətlərin mövcudluğu, kiçik biznesin inkişafı, innovasiya, beynəlmilləşmə, birbaşa xarici investisiyaların olması.

Cədvəl 1.

Klasterləşmə modelləri.

Modelin adı	Modellərin qısa xarakteristika	
1	2	3
İtalyan modeli		<p>Sənaye klasteri rəqabət qabiliyyətlərini artırmaq üçün müxtəlif birliklərdə bir araya gələn çox sayda kiçik firmadan ibarətdir. Model fərqlənməsi və tələbi yüksək olan aşağı texnoloji səviyyədə məhsulları üçün tətbiq edilir.</p>

<p>Yaponiya modeli</p>		<p>Klasterdə yüksək istehsal həcminə malik olan və texnoloji zəncirin müxtəlif mərhələlərində çoxlu sayda tədarükçüləri inteqrasiya edən lider firma var. Model texnoloji çətin məhsulların istehsalı üçün tətbiq olunur. Məhsulun hazırlanması yüksək daimi məsrəflər tələb edir ki, bu da yalnız böyük həcmdə satış zamanı ödənilə bilər.</p>
<p>Finlandiya modeli</p>		<p>Klaster biznes və innovasiyaların beynəlmilləşdirilməsinin yüksək səviyyəsinə malikdir. Model daha çox kiçik kompakt ölkələr üçün, təbii ehtiyatlar üzrə defisitli və ixrac yönümlü ölkələr üçün tətbiq edilir.</p>
<p>Şimali Amerika modeli</p>		<p>Şirkətlər arasında rəqabət daha güclü şəkildə ifadə edilir, qarşılıqlı əlaqələrin əksəriyyəti bazar tərəfindən maliyyələşdirilir. Klasterdəki təchizatçılar arasında rəqabət hesabına, həmçinin kütləvi istehsal hesabına baş firmada son məhsulun aşağı maya dəyəri əldə edilir.</p>

Mənbə: Ксенофонтова О. Л. Опыт Зарубежных Стран По Созданию И Функционированию Кластеров: Модельный Подход / «Современные наукоемкие технологии. Региональное приложение» №2 (42) 2015 səh 40.

Belə ki, ABŞ modelində şirkətlər arasında aydın rəqabət müşahidə edilir. Bu modelin tətbiq edilməsi şərti odur ki, istehsal prosesi sıx qarşılıqlı əlaqələrin qurulmasını nəzərdə tutmur. Klasterdə tədarükçülərin rəqabəti əsasında baş şirkət son məhsulun maya dəyərini aşağı olmasına nail olur, bu zaman informasiya texnologiyalarının tətbiqi göstəriciləri kifayət qədər yüksək olur [11]. ABŞ-ın klasterləri üçün səciyyəvi haldır ki, onların fəaliyyəti tərəfdaşlıq prinsipinə əsaslanır, tədqiqat və işləmələrin kommersiyalaşdırılmasına istiqamətlənir. Federal müqavilə sistemi vasitəsilə dövlət şirkətləri təmin edir. Tədqiqat və inkişafın icraçısı olan podratçıların bir sıra hüquqları vardır ki, bunlardan: dövlətin 79 elmi laboratoriyasından və sənaye avadanlıqlarından təmənnəsiz istifadə edilməsi; dövlət fondlarından və dövlət idarələrindən xammal və materialların alınması zamanı güzəştlər; əsas avadanlıqların vaxtından əvvəl amortizasiyası; vergi güzəştləri. ABŞ-da iki növ innovasiya klasterləri formalaşmışdır:

- 1) Fərdi təşkilatların və ya fiziki şəxslərin təşəbbüsü ilə yaradılmış;
- 2) Ölkə Ştatları hökumətinin göstərişi ilə yaradılmış.

İkinci növ klasterlər indiyədək yaradılır, lakin ən effektiv fəaliyyət göstərən və tanınmış texnoparklar birinci qrupun klasterlərinə (məsələn, Silikon Vadisi) aiddir. Ölkədə 2017-ci ildə 380 texnopark və innovativ klasterlər (dünyada klasterlərin sayının 30% - i) var ki, burada 75 min tədqiqatçı və 200 min işçi çalışır. [1 səh 187]

Silikon vadisi kompüter texnologiyaları, proqram təminatı və elektronika sahələri üzrə İKT sektorunda dünyanın ilk innovasiya klasteri sayılır. Stanford Universiteti Vadinin yaradılmasında mühüm rol oynamışdır. Həqiqətən, Vadi universitetə məxsus ərazidə San-Xose şəhərinin bir hissəsi kimi inkişaf etmişdir. Bu Rayon ofislərdən, tədqiqat mərkəzlərindən, inkubasiya mərkəzlərindən, əyləncə zonalarından və yaşayış sahələrindən ibarətdir. Bu innovasiyalara marağın artmasına və şəhər daxilində mədəniyyət yaratmağa kömək etmişdir. Hal-hazırda Silikon Vadisi İT sənayesində dünyanın ən əhəmiyyətli klasteridir. Onun strukturuna aşağıdakı dəyər zəncirinin iştirakçıları daxildir. [13, səh 20]

- İnformasiya İstehsal Müəssisələri Klaster rayonunda çox mühüm universitetlər yerləşir. Məsələn, Stanford Universiteti, Amerika Birləşmiş Ştatlarının ən yaxşı universiteti olaraq, Massachusetts Texnologiya İnstitutu ilə birlikdə Mühəndislik və texniki sahədə əsas rol oynayır. Vadinin ilk sahibkarları Stanford Universitetinin dəstəyi ilə öz şirkətlərini quran

HP-nin təsisçiləri olan Hyulet və Pakkarddır. Bundan başqa, universitetin bu imkanlarından istifadə edənlər arasında Apple - ın təsisçisi Stiv Cobs, Google-ın təsisçiləri Larri Peyc və Sergey Brin Dekan da var. Stanford iş adamları 39 mindən artıq şirkət yaradıb və 5,4 milyon nəfər üçün iş yerləri yaradıblar.

- Tədqiqat Mərkəzləri-Silikon Vadisi bir çox tədqiqat mərkəzinin evidir, bu struktur onun dinamizmini qidalandıran mühüm elementləri təcəssüm etdirir. Bu baxımdan, tədqiqat laboratoriyaları ilə Stanford Universiteti 18 müxtəlif tədqiqat sahəsini və tədqiqat büdcəsi 1,22 milyard dollar tədqiqat ehtiyaclarını təmin edən əsas mərkəzlərindən biridir. Bundan başqa, müxtəlif dövlət və özəl tədqiqat mərkəzləri var.

- İnkubasiya Mərkəzləri-Silikon Vadisində onlarla inkubasiya mərkəzləri olmaqla yanaşı, həm yeni yaranan, həm də inkişaf etmiş mərkəzlər diversifikasiya olunur. Vadidəki inkubasiya mərkəzləri investorlar, texniki infrastruktur və şəbəkələrin inkişafı xidmətləri ilə əməkdaşlıq edə bilirlər. Bundan əlavə, müxtəlif ölkələrdən olan universitetlər və onlarla əlaqəli sahə klasterləri burada öz sahiblərini regionun ekosisteminə cəlb etmək məqsədilə İnkubasiya Mərkəzi açırlar.

- Dövlət Müəssisələri - Silikon Vadisinin formalaşmasında dövlətin bir başa klaster formalaşması siyasəti yoxdur, lakin dolayı dəstəyi var.

- Maliyyə Təşkilatları-Maliyyə təşkilatları bir klaster yaratmaq və inkişaf etdirmək üçün ən vacib iştirakçılardan biridir. Silikon Vadisinin elektronika və İT sektorlarında cazibə mərkəzi olmasının səbəbi inkişaf etmiş müəssisələrin kapitalını cəlb etməsidir. İnvestisiyaların 27,4 milyard dolları Silikon vadisində ev rolunu oynayan San Jose şəhərinin payına düşür [13 səh 22].

Bundan əlavə, Stanford Universiteti yenilikçi bir klaster yaratmaq üçün istifadə edilən əsas oyunçu, texnologiya lisenziyalaşdırma ofisidir. Zaman keçdikcə, Stanford kənarından sahibkarların artması vadiyə gətirib çıxardı ki, özəl şəbəkə şirkətləri bir növ aralıq müəssisə kimi xidmət edirdi.

Silikon Vadisi İT sənayesinin qlobal mərkəzidir. Digər tərəfdən, regiona olan marağın artması nəticəsində ofis icarəsinin və korporativ xərclərin sürətlə artması gənc sahibkarların yeni ünvanlara gətirib çıxarır. Region sektorun mərkəzi olaraq qalmasına baxmayaraq, ABŞ-da və dünyanın digər yerlərində gənc sahibkarlar və regional firmalara xidmət edən mərkəzlər sürətlə inkişaf edir [13 səh 23]. Silikon Vadisi ərazisində 87 minə yaxın şirkət, onlarla tədqiqat mərkəzi və bir neçə iri universitet yerləşir. Silikon Vadisi akademik mühitin, biznesin və elmi mərkəzlər və biznes sektoru arasında kadr mübadiləsinin səmərəli qarşılıqlı təsirinin klassik nümunəsidir. Silikon Vadisinin ərazisində 180 vençur kapital firmalar və 700-ə yaxın banklar xidmət göstərir ki, bu da ayrı-ayrı şirkətlərin fəaliyyətini maliyyələşdirir [7 səh 114].

Yaponiyanın təcrübəsi ABŞ-ın təcrübəsindən onunla fərqlənir ki, İnnovasiyalar yeni fundamental elmi prinsip və qərarlarla deyil, istehsal əməyinin formalaşdırılması ilə əlaqələndirilir [2səh122]. Yaponiya klasterləşmə modeli lider şirkət ətrafında formalaşır və onun üçün istehsalın müxtəlif mərhələlərində çoxlu sayda tədarükçünün inteqrasiya olunduğu miqyaslı istehsal səciyyəvidir. Bu model texnoloji və texniki cəhətdən mürəkkəb məhsulların istehsalı üçün tətbiq olunur. İnnovasiya məhsullarının hazırlanması daimi xərclərin yüksək səviyyəsini tələb edir ki, bunu da böyük həcmdə satışdan əldə etmək olar. Öz növbəsində, bu modeldə informasiya texnologiyalarından istifadənin həcmi cüzdür. ABŞ-da olduğu kimi, Yaponiyada da klasterlər ən müasir və perspektivli istiqamətlərin inkişafı məqsədilə formalaşır: böyük inteq-

ral sxemlərin, robot texnikası, nanotexnologiyaların hazırlanması və istehsalı. Yaponiyanın klaster siyasətində dövlət təşkilatları, təhsil, elm ocaqları və sənaye şirkətləri arasında kooperasiyanın yaradılmasına böyük əhəmiyyət verilir. Təkcə inkişaf etmiş ölkələrin bir çox texnoloji korporasiyalarının inkişafında deyil, həm də informasiya texnologiyaları, biotexnologiyalar, elektronika və s. sektorlarında beynəlxalq nanotexnologiya klasterlərinin formalaşmasında həlledici rol oynayan vençur investisiyanın rolu xüsusi qeyd olunmalıdır. Müəssisə kapitalına tələbatın artması yeni yaradılmış və inkişaf etməkdə olan kiçik və orta sahibkarlıq (KOS) subyektləri hesabına formalaşır ki, bu da ilk növbədə vençur şirkətləri tərəfindən maliyyələşdirilən Apple, Intel, Compaq, Amazon şirkətlərinin təcrübəsinə əsaslanır [11].

KOS-ların əksəriyyətində üç müxtəlif əsas struktur müşahidə olunur. Strukturlaşdırmanın birinci formasında klaster aparıcı şirkətin istehsal prosesini kiçik firmalar arasında böldükdə, bu biznesin bölünməsinə çevrilir. Bu klasterləşmə forması daha geniş yayılmış formada Yaponiyada Keyrsə və Qərbdə (Avropa və Amerika) azad bazar münasibətlərinə təsadüf edir. Klasterin ikinci formasında klasterdəki hər bir şirkət məhsulun istehsalında müəyyən bir modul üçün məsuliyyət daşıyır. Üçüncüsü, məhsulun birgə işlənməsi məqsədi ilə innovasiya, birgə laboratoriyalar, tədqiqat və inkişaf məşğul olan mütəxəssislərində strukturlaşdırma müşahidə olunur.

Ölkədə həyata keçirilən klaster proqramlarının məqsədi regional iqtisadiyyatı dəstəkləyən və dünya bazarında rəqabətə davamlı olan şirkətlərdən ibarət sənaye klasterlərini yaratmaq, sənaye, universitet və dövlət tədqiqat təşkilatlarının bir-biri ilə səmərəli və davamlı əlaqələrini təmin etməkdir. Klaster təşəbbüsü ilə universitetlər, ictimai/özəl tədqiqat mərkəzləri və ETT yönümlü şirkətlərin konsentrasiyası ilə informasiya klasterləri yaradılır. Yaponiyada 260 klasterlərdə yerləşən müəssisələr klaster xaricində yerləşən müəssisələr üçün iş yerlərinin sayının artırılması, satış dərəcələrinin, xalis mənfəətin və innovasiyaların inkişaf imkanlarının artırılması baxımından təsir göstərir [7 səh 113].

Çinin klasterləşmə modeli onların birbaşa xarici investisiyalar vasitəsilə iri transmilli şirkətlərin cəlb edilməsi əsasında inkişafını nəzərdə tutur. Əlverişli investisiya mühiti ən yeni texnologiyaların mənimsənilməsinin və sonrakı xarici bazarlara çıxışın mühüm amilidir. Bu zaman innovasiyaların istehsal həcmi cüzdür-əsasən Çin üçün inkişaf etmiş ölkələrdən texnologiyaların transferi səciyyəvidir. Aİ ölkələri kimi, Çin də ölkə iqtisadiyyatının innovativ və sənaye potensialının artırılması üçün klaster siyasəti həyata keçirir. 2015-ci ilə qədər ölkədə 60-dan çox xüsusi zona yaradılıb və bu zonalar sənayenin müxtəlif sahələrində klasterlərin formalaşdırılması üçün nəzərdə tutulub. Bu klasterlər 200 milyard ABŞ dolları həcmində satış səviyyəsini təmin edirlər [1 səh 189].

Çində iqtisadiyyatın klasterləşməsi digər xarici ölkələrdən fərqli xüsusiyyətə malikdir. Çin klasterləri azad iqtisadi zonaların (AİZ) Milli Konsepsiyası ilə sıx əlaqəlidir. Bir çox mütəxəssislər qeyd edirlər ki, Çində AİZ artıq öz strukturuna görə Qərb ölkələrinin sənaye parklarının klassik modelinə yaxınlaşıb. Çinin inkişaf zonaları coğrafi baxımdan bir sıra vergi imtiyazlarına malik olan ayrı-ayrı ərazilər olmaqdan imtina edir. Zonalar üçün ətrafda və onların daxilində ixtisaslaşmış sənaye klasterlərinin formalaşmasına səbəb olan keyfiyyət dəyişiklikləri səciyyəvidir. Bu, yeni texnologiyaların tətbiqinin intensivliyinin artmasına gətirib çıxarır, əlavə dəyərin yaradılması zəncirini "uzadır", bu da öz növbəsində ardıcıl olaraq texnologiyaların transferinə gətirib çıxarır. Başqa sözlə, zonanın fəaliyyət spektri zonanın yaradılması zamanı elan edilmiş profil istiqamətindən xeyli genişdir. O da vacibdir ki, zona-

ların daxilində bir neçə sənaye klasteri formalaşa bilər. Çində klasterlər iqtisadiyyatın bir çox sahələrinə öz xeyrini verdi.

Ölkənin avtomobil sənayesinin əsas bölgələrindən biri, dünyada tanınmış avtomobil komponentləri istehsalçılarının cəmləşdiyi Şanxaydakı avtomobil klasteridir. Bu klaster, avtomobil fabrikləri olan şəhərlərin bütöv bir kəməridir, bu baxımdan ixtisaslı işçi qüvvəsi üçün rəqabətin artması ilə xarakterizə olunur. Ona görə də son illər həmin klasterin şərqində əmək resurslarının yüksək olduğu yeni müəssisələrin yaradılması tendensiyası güclənib. Qeyd etmək lazımdır ki, baxılan klaster milli əhəmiyyətli xüsusi iqtisadi zonalara güzəştlərlə bərabər tutulan "Pudun" azad iqtisadi zonası əsasında formalaşdırılıb. Regionda əsas şirkət General Motors və Volkswagen müəssisələri ilə birgə avtomobil sənayesi ilə məşğul olan SAIC (Shanghai Automotive Industry Corporation) şirkətidir. Göstərilən üç avtomobilqayırma mərkəzindən başqa, ölkənin cənub bölgələrinin də klasterlərin inkişafında əhəmiyyəti böyükdür. Məsələn, xarici markaların (Bosch, Continental) komponentlərinin istehsalı Hong Kong və Makao, Guangdong əyalətlərinin böyük bir hissəsində cəmlənmişdir. Nisbətən yaxın vaxtlarda xarici Asiya avtomobil şirkətləri də (Nissan, Mitsubishi, Honda) eyni bölgədə cəmlənmişdir. Guangdong əyalətindəki avtomobil klasterinin inkişafı, avtomobil komponentlərinin istehsalçıları və istehlakçıları arasında əməkdaşlıq layihələrinin həyata keçirilməsinə yönəlib. Klasterin əsas vəzifəsi yeniliklər yaratmaq və yaymaqdır [4 səh 37].

Innovasiya klasterləri Çində əzəmətli sənayesinin inkişafında böyük rol oynadı. Beləliklə, dövlətlərin texnologiyaların idxalına, xarici şirkətlərə vergi güzəştlərinin verilməsinə, əzəmətli klasterlərinin və texnoparklarının yaradılmasına fəal köməy son dərəcə yüksək artım templəri Çinin həqiqətən də dünyanın əsas dərman bazarlarından birinə çevrilməsinə səbəb oldu. Nəticədə Çin dünyanın 100 ölkəsinə dərman ixrac edir. Çin təcrübəsi göstərir ki, yüksək texnoloji məhsulların istehsalına yönəlmiş bu ölkəyə TMK-ların gəlişi, onların ətrafında ixtisaslaşmış innovasiya klasterlərinin yaradılması üçün stimül olmuşdur. Müxtəlif ölkələrdə bölmələri olan və dünya səviyyəli texnologiyaların yaradıcısı və daşıyıcısı olan TMK-lar, milli şirkətlərlə əməkdaşlıq edərək texnologiyaların mübadilə yolu ilə dünyaya yayılmasına təsir edəcəkdir. Çinin "Şanxay zonası" klasterdəki şirkətlərin eyni regionda cəmləşdiyi ixtisaslaşdırılmış istehsal modeli üzrə fəaliyyət göstərir, lakin bununla yanaşı, qonşu regionların inteqrasiya, kadr və təbii potensialından maksimum istifadə olunur.

Klasterlər əsasında Hindistan iqtisadiyyatında informasiya texnologiyalarının inkişafı sahəsində nümunəvi uğurlara nail olmaq mümkün olub. Buna nümunə olaraq, Bangalore şəhəri, tədqiqat institutları, kiçik və orta müəssisələr və yüksək texnologiyalı sənayelərin qarşılıqlı şəkildə birləşdiyi ətrafdakı ərazilər ilə təmsil olunur. Bangalore institutlarına və şirkətlərinə yönəldilən dövlət investisiyaları hesabına sənaye sahələrində texnoloji yeniliklərin yaradılması prosesi təmin edilir.

Öz növbəsində, iri dövlət şirkətləri elmi-texniki tərəqqinin katalizatorları olmuş, ideya yaratmaqla, ən yeni texnologiyaları tətbiq etməklə, lazımı istehsal və elmi kadrlar hazırlamışlar. Ümumiyyətlə, orta və kiçik müəssisələri birləşdirən klasterlər Hindistanda da geniş yayılmışdır. Ölkə əhalisinin yüksək sıxlığı kiçik müəssisələrin klasterlərə qruplaşmasına səbəb olub. Həmçinin, klasterlərin inkişafına ölkə hökumətinin kiçik sahibkarlığın inkişafı sahəsində həyata keçirdiyi tədbirlər (texniki yardım, maliyyələşdirmə, infrastrukturun formalaşdırılması, xammal verilməsi) də kömək edib. Bununla əlaqədar olaraq, hazırda 49 klaster Hindistan ÜDM-nin 80%-ni təşkil edir və ixracının 60%-dən çoxunu verir [12 səh 12]. Hindistan təcrübə-

bəsi göstərir ki, klasterlərin inkişafı yüksək əlavə dəyərdə payı olan istehsal sahələrinin mənimsənilməsi əsasında, eləcə də bəzi resursların çatışmazlığı fonunda yenilikçi fəaliyyətin artması əsasında baş verə bilər. Bu, xammalın dərin emalına, material və enerjiyə qənaət edən texnologiyaların tətbiqinə, müxtəlif istehsalatların ixtisaslaşmasının və kooperasiyasının daha yüksək səviyyəyə çatmasına gətirib çıxarır. Klasterlər, əsasən, müxtəlif təsərrüfat subyektlərinin qeyri-rəsmi birlikləri olmaqla, koordinasiya mexanizmlərinin üstünlüklərindən tam istifadə edirlər, bu isə inkişaf və tədqiqatların nəticələrinin dünya bazarında tələb olunan innovasiyalara çevrilməsinə imkan verir. İnkişaf etmiş ölkələrin təcrübəsi göstərir ki, müasir yüksək texnologiyalı istehsalın inkişafı yalnız İnnovasiya və istehsal strukturlarının inteqrasiyası əsasında mümkündür. Bununla belə, kiçik və orta müəssisələrin birləşməsi əsasında kooperasiyası da bir çox ölkələr üçün mühüm rol oynayır. Hindistanda bu vəzifəni həyata keçirmək üçün orta və kiçik müəssisələrin xüsusi konsorsiumu yaradılmışdır. Bundan əlavə, Hindistanın kiçik və orta müəssisələr Nazirliyi, regional hakimiyyət orqanları ilə birlikdə, kiçik və mikro müəssisələrdən klasterlərin yaradılması proqramını həyata keçirir. Bu müəssisələrin texnoloji modernləşdirilməsini həyata keçirir, onların məhsuldarlığını və rəqabət qabiliyyətini artırır.

Finlandiya ölkələrinin klasterləşdirmə modeli yüksək səviyyəli innovasiya dərəcəsi ilə xarakterizə olunur. Bu modeldə milli innovasiya sisteminin inkişaf dərəcəsi informasiya texnologiyaları imkanlarının istifadəsindən asılıdır. Bu model təbii ehtiyatlarla defisitli və ixrac yönümlü kiçik ölkələrin iqtisadiyyatları üçün daha çox tətbiq olunur. Finlandiyanın sənaye şirkətləri dünyada ən rəqabətqabiliyyətli şirkətlərdən biridir və bu, əsasən sənayedə klasterləşmə ilə bağlı dövlət siyasəti ilə şərtlənir. Məsələn, Finlandiya meşə-sənaye klasteri şirkətlərinin biotexnologiyalar sahəsində tədqiqat mərkəzləri ilə sıx kooperasiyası şirkətlərə biliklərin yayılmasında üstünlüyünü təmin edir. Buna görə də, Finlandiya, ümumi dünya ağac ehtiyatlarının 0,5% - nə malik olsa da, meşə emalı məhsullarının ixracının təxminən 10%-ni verir. (25%-keyfiyyətli kağız). Ölkədə 83 ən uğurlu və ilk klasterlər telekommunikasiya xidmətləri sahəsindəki klasterlərdir. Bu xidmətlərin ixracında Finlandiyanın xüsusi çəkisi 40% təşkil edir [7 səh 115].

İtaliya klasterlərinin formalaşdırılması onların rəqabət qabiliyyətinin artırılması məqsədilə müxtəlif assosiasiyalarda birləşən kiçik şirkətlərin ilə səciyyəvidir. Bu model aşağı texnoloji səviyyəli, yüksək differensiasiya dərəcəli və ona tələbatın azalması müşahidə olunan məhsulun istehsalı üçün tətbiq oluna bilər. Aşağı informasiya qabiliyyətinə baxmayaraq, İtaliyada klasterlər ixrac həcmnin 30%-ni və ölkənin məşğulluğunun 43%-ni təmin edir [2 səh.125].

İtaliyada klasterlər sənaye bölgələri adlandırılır və onların yaradılmasında və inkişafında Sənaye Nazirliyinin strukturu olan Sənaye Dəstək institutu əsas rol oynayır. Sənaye bölgələri klasterlərin inkişafında əsas rol oynayır və bölgələrin birliyi (The Club of Districts (CD) əsasında klasterlərin birliyi yaradılmışdır. Bu birliyin başlıca məqsədləri:

- Regionlar arasında şəbəkələrin yaradılması, ümumi problemləri üzrə bilik və təcrübə mübadiləsi;

- Regionların milli iqtisadiyyatda tanınması;

- Bu regionlara dövlət və Avropa İttifaqı ilə marağın dəstəklənməsi;

- Sənaye sahələrində tədqiqat - inkişaf və innovativ araşdırmalara dəstək.

İtaliyada həyata keçirilən klaster proqramlarından biri Universitet və Elmi-tədqiqat

Nazirliyi tərəfindən həyata keçirilən və 2004-cü ildə başlanan texnoloji zonalara dəstək proqramıdır. Proqram vasitəsilə əczaçılıq ,nanotexnoloji məhsulları, texnoloji regionlarda tibbi və qabaqcıl diaqnostik alətləri (texnoloji qruplar), dövlət tərəfindən dəstəklənir. Proqramın həyata keçirilməsi prosesində hökumət yerli hakimiyyət orqanları və texnoloji cəhətdən yüksək məhsul və xidmətlər təklif edən regional təşkilatlarla işləyir. Proqramın əsas məqsədi əsas texnologiyalar üzrə Elmi - Tədqiqat və təcrübi-konstruktor tədbirlərinin dəstəklənməsi, məhsul və proseslərin yeniləşdirilməsinin təmin edilməsi hesabına ixrac potensialı regionlarda rəqabət qabiliyyətinin daha çox olmasını təmin etməkdir. [5 səh 194] Ümumilikdə İtalyan sisteminin xüsusiyyətləri üç əsas bölmədə birləşmişdir: [3 səh 26]

- Ənənəvi sənaye zonalarına yönəlmiş proqramlar;
- Yüksək artım templəri ilə sənaye və texnoloji sahələrdə həyata keçirilən proqramlar;
- Güclü regional inkişafı olan proqramlar.

Milli Sənaye Siyasəti və proqramları sayəsində yüksək texnologiyalı sektorlara, bütövlükdə kimya və avtomobil sənayesinə, sahibkarların əlverişsiz rayonlarda yeni iş yerləri yaratmaqları məsələlərinə xüsusi diqqət yetirilir [3 səh 27].

Klasterlər dünya sənayesinin bir sıra sahələrinin, o cümlədən avtomobil sənayesinin və əczaçılıq sahəsinin inkişafında mühüm rol oynamışdır. Belə ki, avtomobilin hər bir modeli minlərlə detal və hissəni əhatə edir. Bununla əlaqədar olaraq, avtomobillərin fasiləsiz istehsalını təmin etmək üçün hazırda bu istehsalatın klaster forması geniş yayılmışdır. Bu kooperasiyanı sürətləndirmək və sadələşdirmək üçün hazırda xüsusi funksional strukturlar – alt qruplar yaradılır, onlar irili-xırdalı hissələrin və avtomobillərin detallarının keyfiyyətinə və hazırlığına cavabdehirlər.

Məsələn, inkişaf etmiş ölkələrin avtomobil sənayesində klasterləşmənin yaradılmasının səbəbləri vardır: regionların və istehsalçıların investisiya cəlbediciliyinin artırılması; istehsalçıların innovasiya aktivliyinin və texnolojiyinin artırılması; tədqiqat və inkişafın yerinə yetirilməsi zamanı müxtəlif subyektlər arasında uzunmüddətli tərəfdaşlıq və kooperasiyanın formalaşdırılması; orta və kiçik müəssisələrin avtomobil quruculuğunda əlavə dəyərin formalaşması zəncirinə inteqrasiyası; əmək bazarında yeni iş yerlərinin formalaşdırılması; yüksək ixtisaslı sahə kadrlarının hazırlanması; biznesin, nəqliyyat və informasiya infrastrukturunun inkişafı; istehsal və nəqliyyat xərclərinin optimallaşdırılması; dövlət hakimiyyəti orqanları, təchizatçılar və istehsalçılar arasında əməkdaşlığın səmərəliliyinin artırılması; logistika və mühəndislik yanaşmalarının unifikasiyası; dar ixtisaslaşmanın inkişafı.

İnkişaf etmiş ölkələrin təcrübəsi də klasterlərin əczaçılıq istehsalının təşkili effektivliyini sübut etmişdir. Dünyada əczaçılıq şirkətləri, kimya laboratoriyaları və kiçik yüksək ixtisaslı şirkətləri birləşdirən "uzun" zəncirlər çərçivəsində bir çox yeni preparatların yaranması mümkündür.

Ümumiyyətlə, klaster yanaşmasından innovativ inkişaf aləti kimi kütləvi şəkildə istifadə olunması, müasir dünya iqtisadiyyatının inkişafının qanunauyğun tendensiyadır. Əgər əvvəlcə klasterlər, əsasən, bazar mexanizmlərinin təsiri altında yaranırdırsa, müasir mərhələdə ölkələr milli iqtisadiyyat üçün cəlbediciliyini dərk edərək, onların öz təşəbbüsləri və dəstəyi ilə formalaşmağa başladı. Dövlət tərəfindən yardım klasterlərə dövlət proqramlarının yerləşdirilməsinə, həmçinin dövlət şirkətlərinin innovativ inkişaf strategiyasını tətbiq etməsinə gətirib çıxarır. Böyük şirkətlərlə əməkdaşlıq edən klasterlər üçün infrastrukturun birgə istifadəsi, istehsal zəncirlərinin formalaşdırılması və təchizatçılarla inteqrasiya vacibdir. Milli xüsu-

siyyətlərinə baxmayaraq, klasterlərin inkişafı və dəstəyi sahəsində dövlətin siyasəti ən çox istifadə olunan bir sıra əsas tədbirləri ehtiva edir. Bunlara aşağıdakılar daxildir:

- reallaşdırılan klaster layihələrinə maliyyə dəstəyi;
- tədqiqat və inkişaf xərcləri üzrə, eləcə də tədqiqat və inkişaflarla birbaşa əlaqəli olmayan fəaliyyət üzrə vergi yükünün azaldılması;
- informasiya transferti və istehsal texnologiyası;
- texnoparkların və biznes inkubatorlarının inkişafı üçün əlverişli şəraitin formalaşdırılması;
- klasterin inkişaf etdiyi regionun müsbət imicinin formalaşdırılması üzrə tədbirlər;
- nəqliyyat infrastrukturunun və kommunikasiyaların inkişafı;
- Dövlət inzibətçiliğinin dərəcəsinin azaldılması;
- İctimai tədbirlərə müxtəlif növ dəstək;
- sosial infrastrukturun inkişafı və təkmilləşdirilməsi.

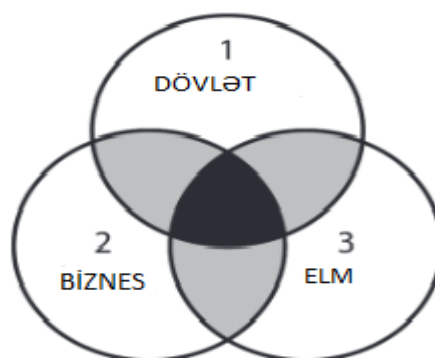
Klasterin uğurlu inkişafı əsasən elmi potensialın keyfiyyətindən, eləcə də tədqiqatçıların tədqiqat nəticələrinin həyata keçirilməsi aktivliyindən asılıdır. Məsələn, Almaniyada klasterlərin tədqiqat mühiti ilə dövlət arasında sıx əlaqələr klaster daxilində xüsusi koordinatorlar vasitəsilə formalaşdırılıb. Biznes və akademik sahədə əməkdaşlıq fəal şəkildə dəstəklənir. Tədris prosesi ilə biznes arasında tarazlıq vardır ki, bu da müəllimlərə əsas fəaliyyətlərindən yayınmamağa imkan verir. Universitet tədqiqatçıları tərəfindən müstəqil hüquqi şəxsləri təmsil edən özəl tədqiqat mərkəzləri yaradılır.

Klasterlərin və onların şəbəkələrinin inkişafına mane olan mənfi amil lazımi bazar mühitinin olmamasıdır. Klasterlərin yaranması və inkişafı üçün ən uğurlu amil milli bazarda inhisarçılığın olmamasıdır. İnhisarçılığın yüksək səviyyəsi rəqabətqabiliyyətli innovasiya şirkətlərinin yaranmasına mane olur. İnhisarların mənfi təsiri onunla güclənir ki, dövlət iqtisadiyyatda aparıcı inhisarçılardan biri kimi çıxış edir.

Bir tərəfdən dövlət iqtisadiyyatı innovativ inkişafın relslərinə, o cümlədən klasterlərin yaradılması təcrübəsinə keçirməyə çalışır. Digər tərəfdən, biznes və elm üzərində üstünlük təşkil edən dövlət tamdəyərli "üç spiral"ın inkişafına imkan vermir. Ona görə də milli iqtisadiyyatın şaxələndirilməsi və onun innovativ inkişafı əvəzinə çox vaxt ənənəvi sənayeləşmə yolu ilə gedir (Şəkil 1).

Şəkil 1.

Üçspiral

Mənbə: Leydesdorff L., Meyer M. Triple Helix Indicators of Knowledge-Based Innovation Systems // *Research Policy*. 2006. Vol. 35. N. 10. P. 1441–1449.

Klasterin vəzifəsi onun dünyanın ən yaxşı məhsullarının istehsalının artırılması ilə bağlıdır. Bu da öz növbəsində etibarlı bir inkişaf etdirici, təchizatçı və işçi zənciri yaratmağı tələb edir. Müvəffəqiyyətli klasterlər belə, mənbələri cəmləşdirmək və məhsulları klaster markası vasitəsi ilə tanıtmaqla müsbət bir nəticə əldə edirlər. Lakin hətta çoxprofilli uğurlu klasterlər də çox vaxt dünya bazarının qeyri-sabit konyukturasının təsirinə məruz qalırlar. Həmçinin klasterlərin ciddi problemi bəzi iri şirkətlərin nisbi qapalılığıdır ki, onlar yeni təchizatçılarla əməkdaşlıq etməyə, yeni məhsulları və texnologiyaları mənimsəməyə bacarıqlı deyillər.

Y E K U N

Klaster inkişaf edən sistemdir, buna görə uzunmüddətli perspektivdə onun dayanıqlığını proqnozlaşdırmaq problemlidir. Cari mərhələdə uğurlu klasterlər gələcəkdə öz perspektiv və inkişaf dinamikalarını itirə bilərlər. Sürətlə inkişaf edən klaster tez-tez müxtəlif məhdudiyətlər və maneələrlə üzləşir, buna görə birgə investisiya layihələrinin həyata keçirilməsi uzun müddətə uzadıla bilər. Müasir dünya iqtisadiyyatında bütün klasterlər öz səmərəliliyi və inkişaf dinamikasına görə fərqləndiyinə görə bu, klaster siyasəti üçün bir sıra yeni risklər yaradır. Ona görə də klasterlərin nəticələrinin qiymətləndirilməsi və monitorinqi mühüm əhəmiyyət kəsb edir ki, bu və ya digər ölkənin iqtisadiyyatında onların dövlət dəstəyinin miqyasını və istiqamətlərini müəyyən etsin. Klaster uğuru-unikal hadisədir, hansı ki, standart göstəricilər dəsti tərəfindən qiymətləndirilə bilməz.

Ən inkişaf etmiş ölkələrin təcrübəsinin təhlili regionların iqtisadiyyatının inkişafına klaster yanaşmasının perspektivliyini göstərir. Dünya təcrübəsi klaster regional siyasətinin həyata keçirilməsi yolu ilə ərazilərin və istehsal komplekslərinin rəqabət qabiliyyətinin artırılmasına misallar verir. Bir çox inkişaf etmiş ölkələrdə sənaye klasterləri biznesin təşkili üçün adi bir formaya çevrilmişdir [3 səh 54]. İqtisadiyyatın klasterləşməsi üzrə dünya təcrübəsinin ümumi təhlili ümumiləşdirici nəticələr çıxarmağa imkan verir:

- klaster yanaşmasının tətbiqi iqtisadiyyatın inkişafında qanunauyğun mərhələdir, onun parçalanmasına isə bütün yüksək inkişaf etmiş iqtisadiyyatların əsas xüsusiyyəti kimi baxmaq olar;

- klasterin spesifikliyi ona daxil olan təşkilatların, ayrı-ayrı təsərrüfat subyektlərinin, bütün sistemin rəqabət qabiliyyətinin artırılmasında istifadə olunan sinergetik effektin əldə edilməsidir;

- klasterin fərqləndirici xüsusiyyəti onun innovasiya istiqamətidir;

- klaster siyasətinin həyata keçirilməsi dövlət hakimiyyəti və yerli özünüidarəetmə orqanları, biznes və elmi-təhsil müəssisələri tərəfindən istehsalatın və xidmət sahəsinin innovativliyinin artırılması qarşılıqlı təkmilləşməyə və işdə səmərəliliyin artırılmasına imkan yaradır.

Beləliklə, ərazinin inkişafının idarə olunmasına tətbiq edilən klaster yanaşmasından istifadə sahəsində xarici təcrübə olduqca müxtəlifdir. Bazar iqtisadiyyatı olan inkişaf etmiş və inkişaf etməkdə olan ölkələrdə klaster yanaşmasının tətbiqi praktikasını təhlil edərkən klasterlərin yaradılması və fəaliyyət göstərməsi üçün ümumi qəbul edilmiş vahid yanaşmaların və sxemlərin olmaması haqqında nəticə çıxarmaq olar.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. Анна Акоруан Развитие Кластерной Политики Зарубежных Стран В Условиях Глобальной Конкуренци Вестник университета № 7-8, 2016 ср 185-191
2. Алейникова И.С Модели организации региональных промышленных кластеров: обзор международного опыта / И.С. Алейникова, П.В. Воробьев, и др. // Аналитический доклад №2 – Центр региональных экономических исследований экономического факультета УрГУ, Екатеринбург, 2008. – ср 119-133
3. Иванова, О. Е. Обобщение зарубежного опыта развития кластеров и технопарков как фактора активизации инновационной деятельности / О. Е. Иванова // Наука и экономика. – 2012. – № 6 (14). – С. 20–28.
4. Ксенофонтова О. Л. Опыт Зарубежных Стран По Созданию И Функционированию Кластеров: Модельный Подход / «Современные наукоемкие технологии. Региональное приложение» №2 (42) 2015 ср 36-42
5. Смольянова Е.Л. Концептуальные положения формирования и инновационного развития научнопроизводственных кластеров: международный опыт и региональные возможности / Е.Л. Смольянова, Ю.А. Ахенбах // Вестник ВГУИТ. – 2012. - № 3. – С. 192-197.
6. Меньшенина И.Г. Кластерообразование в региональной экономике: монография / И. Г. Меньшенина, Л. М. Капустина. - Екатеринбург: Изд-во Урал. гос. экон. ун-та, 2008. – 154 с.
7. Порваткина М.В. Зарубежный опыт формирования и развития региональных кластеров в экономически развитых странах Вестник ТГПУ (TSPU Bulletin). 2011. 12 (114) ср 112-116
8. Скоч А. Международный опыт формирования кластеров / А. Скоч // Журнальный клуб Интелрос, Космополис. – 2008. - №2. - [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://www.intelros.ru/index.php?newsid=352> (дата обращения: 02.01.2014).
9. Eastern partnership Review of the state of development of clusters in EaP countries Ref. Ares (2017)1262835 - 10/03/2017 pg 77
10. Ketels, C. From clusters to cluster-based economic development / C. Ketels, O. Memedovic // International journal. Technological Learning, Innovation and Development. – 2008. – Vol. 1. – No. 3. – P. 375-392.
11. http://www.imd.org/research/publications/upload/Henderson_WP_2007_02_Level_1.pdf Henderson, J. The Role of Corporate Venture Capital Funds in Financing Biotechnology and Healthcare: Differing Approaches and Performance Consequences Febr. 2007 [Electronic resource]. – Mode of access:
12. https://clustercollaboration.eu/sites/default/files/international_cooperation/india_cluster_matchmaking_report_2013.pdf 24 səh
13. https://www.brookings.edu/wpcontent/uploads/2017/12/es_20171208_bailyclustersandinovation.pdf Clusters and Innovation Districts: Lessons from the United States Experience 35 pg.

*Джафарова Вафа Пири кызы,
докторант,
ведущий научный сотрудник
Научного-Исследовательского Института
Экономических Реформ,
E-mail: faithfulness_88@mail.ru
© Джафарова В.П., 2021*

МОДЕЛИ КЛАСТЕРИЗАЦИИ НА ОСНОВЕ МЕЖДУНАРОДНОГО ОПЫТА

Р Е З Ю М Е

Цель исследования – изучение передового мирового опыта кластеров, успешных кластерных моделей, выбор кластерных стратегий и определение факторов экономики кластеров с использованием этого опыта. В мировой практике определены особенности формирования технологических парков в промышленности.

Методология исследования - использованы методы системного анализа и комплексного подхода, сравнительного анализа, систематизации и оценки международного опыта.

Практическая значимость исследования - полученные в ходе исследования результаты могут быть использованы для совершенствования механизмов создания, развития и управления кластерами.

Результаты исследования - оценка международного опыта развития кластеров, подготовка предложений и рекомендаций.

Оригинальность и научная новизна исследования – заключается в создании кластеров, оценке их влияния на экономику на основе международного опыта, определении кластерных моделей, факторов, влияющих на развитие кластеров.

Ключевые слова: кластер, развитые страны, модель, промышленность, экономика, конкурентоспособность.

*Vafa Piri Jafarova, Ph.D. Student,
Leading Researcher of the
Institute of Scientific Research on Economic Reforms,
E-mail: faithfulness_88@mail.ru
© V.P. Jafarova, 2021*

MODELS OF CLUSTERING BASED ON INTERNATIONAL EXPERIENCE

ABSTRACT

The purpose of the research is aimed to explore the world's most advanced experiences on clusters, successful cluster models, choose cluster strategies and determine the factors that influence the economy of clusters using these practices. In world practice, the characteristics of the formation of clusters are determined.

The methodology of the research. The methods of systematic analysis and comprehensive approach, comparative analysis, systematization, and evaluation of international experience were used in the scientific paper.

The practical importance of the research. Due to the results obtained in the study, it can be used in the development, master, and management of clusters.

The results of the research are to evaluate the international experience in the development of clusters, prepare proposals and recommendations.

The originality and scientific novelty of the research consist in assessing the creation of clusters, their impact on the economy based on international experience, identifying cluster models, factors affecting the development of clusters.

Keywords: cluster, developed countries, model, industry, economy, competitiveness.

*Məqalə redaksiyaya daxil olmuşdur:
15.04.2021
Təkrar işləməyə göndərilmişdir:
20.04.2021
Çapa qəbul olunmuşdur: 27.04.2021*

*Дата поступления статьи в редакцию: 15.04.2021
Отправлено на повторную обработку: 20.04.2021
Принято к печати: 27.04.2021*

*The date of the admission of the article to the editorial office: 15.04.2021
Send for reprocessing: 20.04.2021
Accepted for publication: 27.04.2021*